

הלכות הדף היומי

מסכת קידושין

תוכן

- א. המקדיש שדהו בשעת היובל נותן בזרע חומר שעורים חמשים שקל כסף..... 1
- ב. היו נקעים עמוקים עשרה טפחים או סלעים גבוהים עשרה טפחים אין נמדדין עמה פחות מכאן נמדדין עמה ... בנקעים מלאים מים עסקינן משום דלאו בני זריעה נינהו..... 2
- ג. האומר לחבירו בית כור עפר אני מוכר לך והיו שם נקעים עמוקים עשרה טפחים או סלעים גבוהים עשרה טפחים אין נמדדים עמה פחות מכאן נמדדים ... אף על פי שאין מלאים מים ... לפי שאין אדם רוצה שיתן את מעותיו בשדה אחת ויראה לו כשנים וכשלשה מקומות
- 3
- ד. מסתברא להקדש מדמינן לה דאמר לה אנא מרחנא וזרענא ומייתינא..... 5
- ה. כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן אינו תנאי..... 6
- א. תנאי כפול..... 7
- ב. הן קודם ללאו..... 7
- ג. תנאי קודם למעשה..... 8
- ד. שיהיה התנאי דבר שאפשר לקיים..... 8

דף סא.

א. המקדיש שדהו בשעת היובל נותן בזרע חומר שעורים

חמשים שקל כסף

שדה¹ שירשה אדם ממורישיו היא הנקראת שדה אחוזה, והרי הוא בבעלותו הגמורה; משום כך הקדשת השדה יכולה להביא לידי מסירתו המוחלטת להקדש. ושדה שלקחה או זכה בה היא הנקראת שדה מקנה, זכות הקונה בשדה מוגבלת מבחינה עניינית וזמנית, שהרי קנה רק את זכות אכילת פירות עד היובל. זכות זו נתונה לו אפוא רק עד היובל, ואחר כך השדה חוזר לידי המוכר. והמקדיש שדה אחוזתו מודדין אותה, וערכה הוא הערך הקצוב בתורה. שנאמר (ויקרא כז פסוק טז – יח) וְאִם מְשֵׁדָה אֲחֻזָּתוֹ יִקְדֹּשׁ אִישׁ לְה' וְהָיָה עֲרֶפֶד לְפִי יִרְעוּ יִרְעוּ חֹמֶר שְׁעָרִים בְּחַמְשֵׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף. אִם

¹ רמב"ם הלכות ערכין וחרמין פרק ד הלכה א

הלכות הדף היומי

מסכת קידושין

משנת היבל יקדיש שדהו כערפך יקום. ואם אחר היבל יקדיש שדהו וחשב לו הפהן את הפספ על פי השנים הנותרות עד שנת היבל ונגרע מערפך.

קבעה התורה ערך כללי לשדה אחוזה², בלא להתחשב באיכות השדה³, וכמה הוא, מחיר של חמשים שקל לשטח שראוי לזרוע בו חומר כלומר 30 סאה⁴ שעורים. כשנזרע ביד ולא יקרב זריעתו ולא ירחק אותה, שהוא שדה ששטחו 75,000 אמה⁵, כלומר 274×274 אמה בקירוב – וערכו חמשים שקלים לכל שני יובל, ואין שנת יובל מן המניין, ואחר המקדיש שדה טובה שאין בכל ארץ ישראל כמותה, או שדה רעה שאין כמוה לרוע כזה מעריכין אותו.

חמשים השקל של הסכום הקצוב⁶ מחולקות לארבעים ותשע השנים של תקופת יובל, וסכום הפדיון עולה ויורד על פי השנים הנותרות עד היובל.

ב. היו נקעים עמוקים עשרה טפחים או סלעים גבוהים עשרה

טפחים אין נמדדין עמה פחות מכאן נמדדין עמה ...

בנקעים מלאים מים עסקינן משום דלא בני זריעה נינהו

בשמודדין⁷ את שדה האחוזה, אין מורדין אלא מקומות הראויין לזריעה, היו שם סלעים גבוהים עשרה טפחים⁸ או נקעים כלומו בורות או תעלות, מלאים

² נראה לנו, שאפשר להבין את טעם התורה, הקובעת לשדה אחוזה ערך פדיון כללי. שהרי שדה אחוזה – אם לא נגאל בידי בעליו – נחלט ביד הקדש, כלומר ביד הכהנים; משום כך היה צורך לקבוע את מחירו המוחלט, בדרך שקובעים מחיר של מיטלטלים. אולם בזמן שהיובל היה נוהג, לא היה ערך מוחלט לשדות; שהרי גם קניינם וממכרם לא היה מוחלט. מקדיש שדה אחוזה היה אפוא מקרה יחיד במינו, כי רק השדה הזה היה עלול להיות מופקע מיד בעליו לצמיתות. משום כך כשבא לגאול את השדה הזה – העלול להיות חלוט ביד הקדש – לא היה אפשר לעמוד על מחירו המסחרי; משום כך היה צורך לקבוע לו מחיר כללי. רש"ר הירש שם

³ להדיל משדה מקנה שנישום בשעת פדיון על פי ערכו הממשי "בשדה מקנה נותן את שויו" (ערכין יד ע"א). ועוד "בשדה אחוזה הוא נותן חומש, ובשדה מקנה אינו נותן חומש" (שם)

⁴ שהם עשר איפה.

⁵ שהרי בית סאה הוא $50 \times 50 = 2500$ וחומר הוא פי 30 מכך. רמב"ם שם הלכה ד ולח"מ שם.

⁶ כמבואר החשבון שם ברמב"ם הלכה ה – ז

⁷ רמב"ם שם הלכה יג

⁸ ושיעור רחבן לא נתפרש ודינו לכאורה כדין קידושין להלן אולם אפשר לחלק דהתם משום שיכול לזרוע ולהביא ואילו הכא הוא משום דנישב כשטח בפני עצמו, אולם לפי מה שיבואר להלן גבי מכר שבגבוהים עשרה ורחבים ארבעה טפחים וכן בעמוקים בשיעור זה, שאז הן חשובים מקום בפני עצמן ולענין שבת מחשבי רשות היחיד. כמש"כ סמ"ע חו"מ ריח ד א"כ ה"ה הכא הרי הם כמקום בפני עצמו ואינו חלק מכלל שדה האחוזה, וצ"ע.

הלכות הדף היומי

מסכת קידושין

מים עמוקים עשרה טפחים, אין נמדדין עמה⁹, פחות מכאן נמדדין עמה. כלומר מעביר עליהם החבל ומודד והולך¹⁰.

היו בה מקומות¹¹ נמוכות עשרה או יותר ואין בהן מים נמדדין בפני עצמן¹², ואינו מבליע אותם בחבל המדה אלא נמדדין בפני עצמן, ומחשבים להם מה שראוי להם, שהרי הצדדין והעומק שלהם ראויים לזריעה. וי"א שנמדדין עמה¹³.

ג. האומר לחבירו בית כור עפר אני מוכר לך והיו שם נקעים עמוקים עשרה טפחים או סלעים גבוהים עשרה טפחים אין נמדדים עמה פחות מכאן נמדדים ... אף על פי שאין מלאים מים ... לפי שאין אדם רוצה שיתן את מעותיו בשדה אחת ויראה לו כשנים וכשלשה מקומות

המוכר לחבירו מדת קרקע לזריעה, ויש בה מקומות שאינם ראויים לזריעה, נתנו חז"ל שיעורים באיזה אופן נכללים במדת הקרקע, ובאיזה אופן אינם נמדדים כמו שיבואר להלן, והוא עפ"י אומר דעת בני אדם להקפיד בכך, ובזמננו שאין מוכרים בלשון בית כור, אלא במדת האמה, או הדונם וכדומה, יכול לומר לו לבנות מכרתי לך, ונכלל במידת הקרקע גם המקומות שאינם ראויים לזריעה או שהם גבוהים ונמוכים. וא"כ פירש שקונה לזריעה, או לנטיעה¹⁴.

⁹ ודעת הרשב"ם דאין נמדדין עמה ופודה בפ"ע אלא דפודה בשווי כיון דאין ראוי לזריעה והמקשה דס"ד דראוי לזריעה פריך דליפריק ג"כ לפי זרע. ביאור הגר"א חו"מ ר"ח אות ה

¹⁰ רדב"ז הלכה יד

¹¹ רמב"ם שם ורדב"ז הלכה יד

¹² עיין לח"מ שהקשה שבפ"ז מהלכות אישות כתב רבינו דאם אינם מלאים מים נמדדין עמו משמע דמפרש כפי' הר"א שם במאי דמקשה גמ' (דף כ"ה) וליקדשו באנפי נפשיהו וכאן נראה דמפרש בענין אחר.

¹³ השנות הראב"ד שם והקשה על הרמב"ם שסנמ' משמשע שנמדדים עמה, ועיין כסף משנה שכתב ואינו יודע היכן ראה בגמרא דנמדדין עמה דהא כי סד"א דמיירי כשאין בהם מים אקשי ולקדשו באפי נפשיהו משמע דאי היה אמר דקדשי באפי נפשיהו הוה ניהא ליה וכי שני ליה דמתני' במלאים מים משמע דכי אינם מלאים מים קדשי באפי נפשיהו ונפקותא דקדשי באפי נפשיהו היינו ודאי שמחשבים מה שראוי להם שדבר פשוט הוא שאינם שוים כמו שאר השדה.

¹⁴ ולא מצאתי שיעור קפידא בקרקע העומד ליטע. פתחי חושן חלק ח פרק יד הערה קלח

הלכות הדף היומי

מסכת קידושין

האומר לחבירו¹⁵ בית כור עפר אני מוכר לך, והוא הדין אם אמר בית כור לבד¹⁶, כלומר שדה ששטחו 75,000 אמה¹⁷, כלומר 274*274 אמה בקירוב, או כל מידה אחרת¹⁸ שני לשונות אלו, כיון שהזכיר בית סתמא משמעותן הוא שרוצה ליקח קרקע לזריעה, ולא לבנין או לשטוח בה פירות או תבואה, לפיכך אם היו בה גאיות קמנים עמוקים עשרה טפחים, ורחבן ארבעה, אף על פי שאין בהם מים¹⁹, או שיש בה סלעין גבוהין עשרה טפחים ורחבן ארבעה טפחים²⁰ ואין בהם²¹ רובע הקב²², אין נכללים בתוך הבית כור, שאין אדם רוצה ליתן מעותיו במקום אחד ונראין כשנים או שלשה מקומות, אלא מודדין לו קרקע המישור שביניהם וצריך לקבלו, ואינו יכול לומר איני רוצה שדה מופסקת בסלעים ובגאיות, ואלו הגאיות והסלעים נוטל הלוקח בכלל הבית כור בלא דמים, ובלבד שלא יפסיקו בכל אורך השדה בענין שיוכל להעביר המחרישה ביניהם, אבל אם מפסיקין שאינו יכול להעביר המחרישה ביניהם גם השדה אינו צריך לקבל²³. וי"א²⁴ שאין הלוקח מקבל הסלעים או הגאיות אלא נשארו למוכר, ומכל מקום הלוקח צריך ליקח שאר השדה בלבד, שיוכל להעביר המחרישה ביניהם. ואם יש בהן רובע הקב, לכו"ע נשארו למוכר, למרות שצריך לקחת הלוקח לקחת²⁵.

¹⁵ שו"ע ונו"כ חו"מ ריח א

¹⁶ . ולאפוקי ממאן דאמר דדוקא בית כור עפר דגילה דעתו דקנהו לזריעה, משא"כ בית כור סתם דאיכא למימר לבנות עליה בית או למשטח עליה פירות קנהו, קמ"ל. ועיין בטור (סעיף ב') שכתב דעות בזה. סמ"ע שם ב

¹⁷ שהרי בית סאה הוא 50*50 = 2500 וחומר הוא פי 30 מכך. רמב"ם שם הלכה ד ולח"מ שם.

¹⁸ לפי חשבון, כן כתב רשב"ם [ב"ב ק"ג ע"א ד"ה טרשין] גבי טרשים דרבי יצחק. חבל יוסף שם א

¹⁹ פירוש, ואז ראוי לזרוע בתוכו, ומינה דה"ה בסלעים דאע"פ שיש עליהן עפר הרבה מלמעלה עד שראויין לזריעה, סמ"ע שם ג

²⁰ שאז הן חשובים מקום בפני עצמן ולענין שבת מחשבי רשות היחיד. סמ"ע שם ד

²¹ רמ"א שם והיא דעת הרמב"ם [פכ"ח ממכירה ה"א] וכן כתב הרמ"ה ובתנאי שלא יהיה באחד מהן רובע הקב דאם יש בו רובע הקב לא מזדבני, ור"ל דלא מזדבני בכלל שאר בית כור שילקחם הלוקח בלא דמים. סמ"ע שם ה, ולעניות דעתי פשוט דכוונת הרב דברובע במקום אחד אפילו אינו גבוה עשרה אינו נמדד, שהרי הוא כסלע יחידי המוכר שם סעי' ב. חבל יוסף ב

²² שיעור בית רובע הוא עשר אמות על י"א, כמפורש בפרק ב' דכלאים [תוספתא ה"ז], ואם כן משמע בהדיא שעד עשר אמות הרי הוא נמדד עמה, (אם הוא פחות מעשרה בגובה) ודלא כדעת הרמב"ם [ב"ב ק"ג ע"א ד"ה טרשין] שכתב דבד' אמות אינו נמדד, והסמ"ע [שם] עמד בזה למה השמיטו דברי הרמב"ם שהוא מהירושלמי [ב"ב פ"ז ה"א], עיין שם. חבל יוסף שם

²³ לבוש וסמ"ע שם ו

²⁴ רמ"א שם כדעת הרא"ש הרשב"ם ונמקי

²⁵ אם יש בו רובע לא מזדבן ונשאר למוכר אף לדעת הרמב"ם ושו"ע. רמ"ה דהוי דבר חשוב. סמ"ע שם ה וביאור הגר"א ג

הלכות הדף היומי

מסכת קידושין

לא היו הסלעים גבוהים עשרה או לא היו הבקעים עמוקים עשרה, אפילו הם מלאים מים נמדדים עמה, שאין לך שדה שאין בה טרשין ובטלין עמה.

במה דברים אמורים כשלא היו בהם אלא בית ארבע קבין²⁶, והיו אלו הארבע קבין מובלעים בתוך חמשת קבין שהם בתוך רובה של שדה, פירוש כגון שאלו חמשה קבין שמובלעין בה²⁷ היא רצועה אחת ארוכה וקצרה עד שמחזקת רובה של שדה, אבל אם היו יותר על ארבע קבין והם גבוהים שלשה טפחים²⁸, או שהיו מפוזרים הרבה, או אינם מובלעים בתוך חמשה קבין, ובתוך רובה של שדה, אף על פי שאין בהם עשרה, אינם נמדדים עמהם.

ד. מסתברא להקדש מדמינן לה דאמר לה אנא טרחנא וזרענא ומייתינא

מה שהתבאר לעיל דף ס. שהמקדש אשה על מנת²⁹ שיש לי בית כור עפר, אם יש עדים שיש לו הרי זו מקודשת ודאי, ואם לאו הרי זו מקודשת מספק³⁰ שמא יש לו, ואם יש עדים שאין לו, אינה מקודשת כלל³¹. וכן כשאמר במקום פלוני או אל מנת שאראך.

בכל אלו כשבאים למדוד את בית הכור, אם היה לו בית כור³² עפר, והיו בו סלעים גבוהים עשרה טפחים, אינם נמדדין עמו בכלל בית כור שאמר, שהרי אינם ראויים לזריעה, וסתם בית כור עפר לזריעה משמע.

ואם היו בו בקעים עמוקים עשרה טפחים³³, אם הם מלאים מים הרי הם כסלעים, ואין נמדדין בכלל בית כור עפר שאמר, שיש לו מפני שאינם ראויים לזריעה, ואם אינם מלאים מים נמדדין עמו מפני שהם ראויים

²⁶ ד' קבין לכור וכן לפי ערך שלא יהי' קב א' כשמוכר לו בית רביעית כור דעד שיעור זה מוחל הלוקח ומקבל במקחו טרשים ונאיות טפי לא

²⁷ דיש קב מישור ביניהן הפסק דאל"כ מחשב כסלע יחיד

²⁸ רמ"א שם. דכל פחות מנ' כארץ מישור דמי גם בעלמא אמרינן דהוי כלבוד

²⁹ שו"ע ונו"כ אבהע"ז לח יט

³⁰ הרמב"ם וכו"ל אבל הרא"ש חולק בזה דא"א שיש לו ולא היה ידוע. ביאור הגר"א שם לב

³¹ כמש"כ ב"ש שם כמ' נבי על מנת שיש לי מאתיים זוז וה"ה הכא דמ"ש

³² שו"ע ונו"כ שם כב

³³ ושיעור רחבן לא נתפרש ועיין בר"ן ששיעורם ארבעה על ארבעה, וכן אם אינם עמוקי' י' ורחבן י' טפחים או ד' אמות עיין שם, ושיעור סלעים כמו במכר ועיין שם. ח"מ לג

הלכות הדף היומי

מסכת קידושין

לזריעה³⁴, ובור מלא מים אף על פי שאינו בר זריעה, נמדד עמו שצורך השדה ותיקונו הוא.

בית כור עפר³⁵ שאמרו צריך שיהיה במקום אחד, מיהו אם יש בו סלעים ובקעים עמוקים אף על גב דאינם נמדדים עמו בכלל בית כור, וצריך להיות בית כור חוץ מן הסלעים והבקעים מכל מקום אינם מפסיקין ליחשב כשנים או שלשה מקומות אלא חשובין כמקום אחד שאינה מקפדת כל כך, אבל אם היה הבית כור בשנים או שלשה מקומות מחולקים לגמרי אינם מצטרפין ליחשב בית כור.

ה. כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן אינו תנאי

כבר התבאר במסכת נדרים דף יא. ומסכת גיטין דף עה. שכל³⁶ תנאי צריך להיות בו ארבעה³⁷ דברים ואלו הן:
א. שיהיה תנאי כפול.
ב. הן קודם ללאו.
ג. תנאי קודם למעשה.
ד. ושיהא תנאי שאפשר לקיימו.

³⁴ אף על גב לענין מכר ק"ל אפילו אם אין בהם מים אין נמדדים כמו שהתבאר שאני קדושין ד"ל מה איכפת לך אלא טרחנא ומייתי לך ש"ס אף על גב אם התנה אם יש לי בית כור במקום זה ויש לו במקום אחר לא מהני מה שאומר אנא טרחנא ומייתי לך שאני התם דהא עבר על התנאי דהא אין לו במקום שהתנה ויש קפיד' קצת אבל כאן לא עבר על התנאי כ"כ הר"ן. ב"ש שם מג.

³⁵ שו"ע ונו"כ שם כג.

³⁶ שו"ע ונו"כ חו"מ רז א, רמא ט יב, ובסימן רמא כתב הטור בשם הרשב"ם וקצת גאונים שא"צ לכל אלו אלא לתנאי גיטין וקידושין, וכ"כ הטור באהע"ז סימן לח בשם יש אומרים, אבל בשם ר"ת והרמב"ם (בפ"ו מה' אישות ופ"ג מה' זכיה) והרא"ש כתב הטור שגם בתנאי ממונות צריך למשפטי התנאים. וכתב המ"מ בטעם הסוברים שבממונות א"צ למשפטי התנאים, אף על גב דעיקר תנאים דב"ג וב"ר היה בדבר שבממון, שמעיקר הדין לא קי"ל כר"מ דבעינן כתנאי ב"ג וב"ר, אלא שבגיטין וקידושין שיש בהם איסור חששו לכך להצריך משפטי התנאים, אבל בממונות לא חששו לכך, כתב בקצה"ח סימן רמא סק"ט דבמתנה ע"מ להחזיר לכו"ע לא בעינן למשפטי התנאים, ועי' אבן האזל פ"ג מה' זכיה ובפ"ה מה' אישות הכ"ד. ועוד כתב שבמקום שהתנה שלא בדיני התנאים, הרי שאין ביטול התנאי מבטל המעשה, אבל מ"מ חייב לקיים התנאי מדין שכירות, או מדין פסיקה ככל פסיקת דמים, אבל אם התנה במשפטי התנאים אינו חייב לקיים התנאי, שאינו אלא אם ירצה בקיום המעשה יקיים התנאי ואם לא ירצה לא יקיים התנאי ותתבטל המעשה, עיין שם שהאריך בזה, וכ"כ באבני מילואים סימן כט ס"ק יד ובסימן לח סק"ו, ובנה"מ שם סק"י חולק, וכתב דלא אישתמיט שום פוסק לכתוב כן, אלא ודאי דכל שלא נעשה בדיני תנאי חשבינן ל' כפטומי מילי בעלמא, ועי' בדבריו בתורת גיטין סימן קמג שהאריך לדהות דברי הקצה"ח, ועי' טבעת ההושן שהביא מדברי האחרונים, וגם בחזו"א אהע"ז סימן נו סק"ז חולק על הקצה"ח, וגם בשו"ת מהרי"ל דיסקין קו"א אות רמג דחה סברת הקצה"ח, ועי' שו"ת מהר"ם שיק אהע"ז סימן עה, עו, עז, ועי' ד"ג כלל קיג סק"ח.

³⁷ שו"ע ונו"כ אבהע"ז לח ב.

הלכות הדף היומי

מסכת מידושי

ואם חסר אחד מהפרטים בתנאי³⁸, התנאי בטל³⁹, ואף אם לא נתקיים התנאי המעשה קיים⁴⁰.

וכל הארבע דברים שאמרנו שצריכין להיות בתנאי מצינו בתנאי שכתוב בתורה, שהתנה משה רבינו עליו השלום עם בני גד ובני ראובן (במדבר לב פסוק כט – ל) ויאמר משה אלהם אם יעברו בני גד ובני ראובן אתכם את הירדן כל חלוץ למלחמה לפני יקנוק ונכבשה הארץ לפניכם ונתתם להם את ארץ הגלעד לאחזה. ואם לא יעברו חלוצים אתכם ונאחזו בתככם בארץ פנעו

וכך פירושו:

א. תנאי כפול

– צריך המתנה שיכפול דבריו לחיוב ולשלילה, ויאמר אם תעשה כך וכך אתן לך כך וכך ואם לא תעשה כך וכך לא אתן לך כך וכך⁴¹, כמו שאמר משה אם יעברו וגו' ואם לא יעברו וגו', ואף על פי שאמר כבר אם יעברו אין אומרים מכלל הן אתה שומע לאו כלומר מתוך שגילה רצונו נבין מזה אינו רוצה, וכן אין אומרים מכלל לאו אתה שומע הן⁴².

ב. הן קודם ללאו

³⁸ ועיין חזו"א אבהע"ז נשים סי' נ"ו ס"ק ח' דבאומדנא דמוכח נמי לא בעי' משפטי התנאים ועיין תוד"ה דברים שבלב קדושין מט ב' ובשו"ת אחיעזר ח"ג סי' כ"ו אות ב'

³⁹ במש"מ פ"י מה' אישות רצה לחדש דדוקא בתנאי דלהבא יש מקום לומר שאין התנאי שלאחר המעשה יכול לבטל מעשה א"כ נעשה כתנאי ב"ג וב"ר, אבל כשהתנאי הוא אלעבר, כגון אם עשית דבר זה, שבאותה שעה כבר נתברר הדבר אם נתקיים המעשה, מה צורך בכפילת התנאי, אלא שכתב שמסוגית הגמרא לא משמע כן, ועי' אבני מילואים סימן י סק"א, ערך ש"י סימן רמא, אור שמח פ"ג מה' זכיה, ובטבעת החושן קונטרס משפטי התנאים. וכתב במנח"פ שאפילו אם נאמר דגם תנאי לשעבר צריך משפטי התנאים, אם הוא דבר שאי אפשר לקיימו, כגון אם עלה פלוני לרקיע, פשוט שאינו תנאי, עיין שם, ועי' בחזו"א חו"מ ליקוטים סימן יב סק"ב. וע"פ פ"ת אהע"ז סי' קס"ט ס"ק כ"ד ועיין חזו"א אבהע"ז נשים סי' נ"ו ס"ק ח' דהגם דלא בעי' אלעבר משפטי התנאי מיהו א"פ לקיומיה ע"י שליח בעי' ועיין בשו"ת ברית אברהם מובא בפ"ת אהע"ז סי' ו' ס"ק ט"ז באמצע ד"ה ושוב דס"ל דאם א"צ משפטי התנאים א"פ לקיומיה ע"י שליח לא בעי'.

⁴⁰ במש"מ שם שאם נתן מתנה בתנאי שיתן לו מנה, ואם לא יתן לא תהיה המתנה כי אם לי' שנים, לא בעינן משפטי התנאים, שלא הוצרכו למשפטי התנאים אלא כשבא לעקור המעשה לגמרי, אבל לענין המשך הזמן אינו עוקר המעשה, ועי' שו"ת מהר"ש ח"ב סימן כ. בחתן סופר שער המקנה סימן כב בדיני תנאי מצדד לחדש שכל תנאי שהוא בשב ואל תעשה א"צ למשפטי התנאים, עיין שם בטעמו, ועי' שו"ת אבני נזר חו"מ סימן נא כמה חידושים במשפטי התנאים.

⁴¹ ובמשפ"ש כתב בשם נוב"ת אהע"ז סימן קלג באם אמר אם יתקיים התנאי תתקיים המתנה ואם לא יתקיים התנאי יעשה כפי שירצה, כיון שלא הזכיר צד בשלילה באופן מוחלט לא חשיב תנאי כפול, ועיי"ש שהביא בשם שו"ת תפארת צבי שחולק על הנו"ב

⁴² ערוך השולחן חו"מ רז ב

הלכות הדף היומי

מסכת קידושין

– צריך המתנה שיזכיר החיוב כלומר קיום הדבר קודם שיזכיר לשון שלילתו. מכך שלא אמר תחלה אם לא יעברו אל תתנו ואם יעברו ונתתם אלא הקדים ההן שמע מינה שצריך להיות קודם⁴³.

ג. תנאי קודם למעשה

– צריך המתנה שיזכיר את התנאי שרצונו שיעשו⁴⁴, או שלא יעשו קודם שמזכיר את המעשה שיחול על ידי התנאי או בהעדר התנאי, מכך שלא אמר תנו להם אם יעברו, משמע שאם אמר כך לא יבא התנאי ומבטל מעשה המתנה שקדמו⁴⁵.

ד. שיהיה התנאי דבר שאפשר לקיים

– כגון הכא שאמר על מנת שיעברו חלוצים וגו' והיה זה בידם לקיימו, אבל אם התנה דבר שאי אפשר לקיימו כגון שאמר על מנת שתעלה לרקיע אין ממש בתנאי והמעשה קיים אף על פי שאינו מקיים התנאי, שכיון שאי אפשר בידו לעשותו לא כיון לתנאי, אלא להפליגו בדברים בעלמא⁴⁶.

הזכיר הלאו קודם להן ואחד שהזכיר ההן חזר והזכיר הלאו אחר ההן הוי תנאי כאילו הזכיר ההן לבדו קודם הלאו, דלא גרעו במה שהזכירו ראשונה ג"כ ולעולם כל שהזכיר הלאו באחרונה הרי זה תנאי⁴⁷.

יש אומרים דאפילו לא פירש בפירוש כל דיני תנאי רק אמר סתם שמתנה כתנאי בני גד ובני ראובן מועיל והרי זה תנאי גמור.

⁴³ ובש"ת מהריב"ל ח"א סימן כה כתב שמדברי הרמב"ם נראה שלעולם צד ההן הוא צד קיום התנאי וצד הלאו הוא צד אי קיום התנאי, אבל מדברי התוס' משמע דאין זה כלל, אלא הדבר תלוי ברצונו, כגון אם לא באתי עד ל' יום יהא גט ואם באתי תוך ל' יום לא יהא גט, אם רצונו הוא שיהא גט, הרי זה צד ההן, אף על פי שהוא צד אי קיום התנאי, ועיי"ש שהאריך בזה.

⁴⁴ לאפוקי אם אמר המקח יהא קיים אם יתקיים התנאי, והיינו שהזכיר קודם המעשה ואח"כ התנאי, ועיי' משל"מ פ"ו מה' אישות שמסתפק במעשה שהוא תלוי בתנאי שלילי, דהיינו שאם לא יתקיים מעשה התנאי יתקיים המקח ואם יתקיים מעשה התנאי לא יתקיים המקח, וא"כ איך יתקיים בתנאי כזה גם כלל דהן קודם ללאו וגם הכלל של תנאי קודם למעשה, עיי' שם, ועיי' הערה הקודמת בשם מהריב"ל, ועיי' ט"ז אהע"ז ריש סימן לה.

⁴⁵ כתב הש"ך בסימן רנג ס"ק מז בשם הרמב"ן שאם אמר תנו מאתיים וזו לפלוני אם ישא בתי, אם לא ישא לא יתנו לו, ואף על פי שהוא מעשה קודם לתנאי, שלא אמרו דבעינן תנאי קודם למעשה אלא כשהמעשה נעשה מיד, ותלה הדבר בקיום תנאי, כגון מגרש ע"מ שיתן מאתיים וזו, אבל כשאמר תנו בתנאי, שהמעשה עדיין לא נעשה, אם לא קיים התנאי מתבטל הדבר שלא יעשו המעשה, ועיי"ש שהסכים הש"ך כן להלכה.

⁴⁶ משמע לכאורה פרט זה הוא מסברא, ולא דוקא מתנאי ב"ג וב"ר, וכ"כ במנחת פתים, ועיי' שו"ת מהרי"ן ח"ב סימן פג, וכתב בערוה"ש דאף לדעת הפוסקים שבד"מ לא בעינן משפטי התנאים, בתנאי שא"א לקיימו, לכו"ע אין זה תנאי, שאין זה אלא כמפליג בדברים.

⁴⁷ ח"מ שם ב, ב"ש שם ג, מהר"ן

הלכות הדף היומי

מסכת קידושין

פרט נוסף⁴⁸ שהוזכר בדיני תנאי, אך אינו מתנאי בני גד ובני ראובן, הוא שיהיה המעשה ראוי לעשות ע"י שליח⁴⁹.

ולפיכך כבר התבאר ביבמות דף נג. שאין תנאי בחליצה כלומר שאם חלץ לה על תנאי⁵⁰, ולא נתקיים התנאי, כגון שהטעוהו⁵¹ ואמרו לו חלוץ לה על מנת שתתן לך מאתים זוז, ולא נתנה, חליצתה כשרה, ואף על פי שכפל את התנאי, ואמר לה שאם לא תתן לו לא תהא חליצה, חליצתה כשרה, (ולהלן דף קו. יבואר בעה"ת אם צריכה לשלם את ההתחייבות) ואפילו אמר לה בשעת החליצה: על מנת שלא תנשאי לאיש⁵², וכפל תנאו, אינו כלום, שאין תנאי בחליצה⁵³, והותרה לשוק ופקעה הזיקה לגמרי, ולכן אם חזר וקידשה אחרי החליצה אינה צריכה גט אפילו מדרבנן.

יש אומרים⁵⁴ הא דכתב תנאי בני גד ובני ראובן בתורה, לא כתבה שנלמוד ממנו דיני תנאי שיהיה דוקא על ידי ארבע דברים הללו, אלא כל תנאי שמתנין באיזה אופן שיהיה צריכין לקיימו⁵⁵ הן בדיני איסור כגון גיטין וקידושין הן בדיני ממונות, ואם אין מתקיים התנאי אין במעשה כלום, ומה שנאמר בגמרא שצריכין בתנאי להיות אלו הארבע דברים ואם חסר אחד מן הארבע דברים המעשה קיים ומקודשת, אפילו לא יתקיים התנאי, בדבר של איסור ולחומרא שתהא ספק מקודשת או ספק מגורשת

⁴⁸ הטור הוסיף שם עוד פרט והוא שיהא התנאי בדבר אחד והמעשה בדבר אחר, לאפוקי גבי גט שאם אמר ע"מ שהנייר שלו, שהתנאי והמעשה הם בדבר אחד, והרמב"ם לא הזכירו, וכתב המ"מ דלא סבירא ליה פרט זה, והרמ"א באהע"ז שם כתב שיש לחוש לזה לחומרא, והטור בחו"מ סימן רמא ג"כ לא הזכיר פרט זה, וכתב בערוה"ש שאין לחוש לזה בדיני ממונות, דכיון שיש אומרים שבד"מ לא בעינן כלל משפטי התנאים, והרמב"ם חולק על פרט זה אף באיסורים, אין לחוש לכך, עיין שם, ועי' דברי משפט סימן רמא. פתחי חושן חלק ח פרק כ הערה ט

⁴⁹ לאפוקי בחליצה שא"א לעשות ע"י שליח ולא מהני בה תנאי

⁵⁰ שו"ע ונו"כ אבהע"ז קסט ג

⁵¹ עיין בס' ישועות יעקב ס"ק כ"ז שפלפל בענין זה ורוצה לחלק דדוקא באם אחרים אמרו לו כן אבל אם האשה בעצמה הטעית אותו והבטיחה לו סך כזה ואמרה לו חלוץ לי ע"מ שאתן לך ק"ק זוז מהני התנאי ואם לא קיימה דברים החליצה במילה ע"ש עוד. פ"ת מא

⁵² וא"ל אף על גב מדין תנאי לא הוי כדבסמוך מכל מקום כיון שהוא סבר שהתנאי קיים נמצא שלא התכוון להתירה וכל שלא התכוון להתירה לא הותר' וי"ל הוא סובר שהחליץ' זו מתירת' להנשא ולכך התכוון ואינה נאסרת לפי דעתו אלא לפי תנאי והתנאי באמת בטל כיון דא"י להיות ע"י שליח כמ"ש בשם בדק הבית. ב"ש שם נא

⁵³ שאין תנאי מועיל אלא במעשה שאפשר לעשותו על ידי שליח, בדומה לתנאי בני גד ובני ראובן, אבל חליצה שאי אפשר לעשותה על ידי שליח, אי אפשר להתנות בה תנאי, והמעשה קיים, והתנאי כמו שאינו, ואפילו הזכירו בשעת החליצה. באה"ג מ

⁵⁴ שו"ע ונו"כ אבהע"ז שם ד בלשון י"א טעמא משום דס"ל דלא קי"ל כר"מ דאמר דצריך ת"כ אלא בניטין וקדושין חיישינן לחומרא אבל הלכת' כחכמים. ב"ש שם ו

⁵⁵ לא מצינו כן כי מרמב"ם פ"ג ה"ז נשמע דא"צ ת"כ והן קודם הלאו אף על גב דכתבתי בסמוך דצריך לסיים בלאו משום בגמר דבריו אדם מתפס מ"מ בממון הולכים אחר אומדנ' אבל תנאי קודם למעשה ואפשר לקיים ע"י שליח צריך וכ"כ המגיד פ"ו ה"א והר"ן פמ"ש ובפ' האומר והטעם הוא משום אפי' אם לא גמרינן מתנאי ב"ג מ"מ מה שהוא סברא ילפינן וכ"נ מהרא"ש ס"פ י"ג ובתשו' ריש כלל פ"א דכל הפלפול קאי על ת"כ אבל שאר תנאים צריך והטור והמחבר והש"ג כתבו דא"צ כל ד' דברים וא"י מנ"ל. ב"ש שם ו

הלכות הדף היומי

מסכת קידושין

לחומרא אם אין התנאי כהלכתו ואינו מתקיים⁵⁶, אבל בממון כל תנאי שבממון קיים אפילו אין בו אחד מכל הארבע דברים, אם אין התנאי מתקיים המעשה בטל.

ויש אומרים עוד לחומרא שצריך עוד דבר אחד יותר על הארבע דברים, והוא זה, צריך ג"כ שיהא התנאי בדבר אחד והמעשה בדבר אחר, אבל התנאי והמעשה בדבר אחד כגון שיאמר אם הדינר שאני מקדשך בו הוא שלי תהיי מקודשת ואם לאו לא תהיי מקודשת⁵⁷, אף על פי שבתנאי זה יש כל הארבע דברים אינו תנאי גמור, הואיל והכל הוא בדבר אחד, ואולינן לחומרא⁵⁸ והיא ספק מקודשת.

⁵⁶ כלומר דאף דאין כאן כל הד' דברים הוי ספק קידושין וספק גירושין ואם קדשה אחר צריכה גט משניהם וע' בדברי הרא"ש פ' יש נוחלין בסעי' מ"ח. ח"מ שם מח

⁵⁷ ואינו דומה לתנאי בני נד שיהא התנאי שילכו לארץ ישראל והמעשה שנתן להם ארץ גלעד לאחוזת ממילא אינם בדבר אחד ומ"ש אם לא יהיה שלי פי' אלא בשאלה הוא בידו דאם לא כן הו"ל גזל ואינה מקודשת. ט"ז שם ה

⁵⁸ בח"מ שם ה כתב שבטור ביאר כי התנאי סותר המעשה דאין הקדושין חלין רק אחר שיתקיים התנאי ואז הקדושין שלו ולא נתן לה כלום הא אם אמר ע"מ שתחזיר לי הדינר תהיה מקודשת וק"ל ע"מ הוי כמעכשיו ומכ"ש אם אמר בפ' מעכשיו תהיה מקודשת אם תחזיר לי הקדושין אז לא נקרא תנאי ומעשה בדבר א' וכן כתב התו' בניטין דף ע"ה ובב"ב דף קל"ז ומיהו בקדושין בלאו הכי מתנה ע"מ להחזיר לא הוי נתינה כמבואר ריש סי' כ"ט ועמ"ש שם ומיהו בקדושי שטר משמע בסוף סי' ל"ב דאם אמר ע"מ שתחזיר לי הנייר דהוי מקודשת וכן בניטין מבואר לקמן סי' קמ"ג דע"מ שתתן לי הנייר הוי תנאי ולא מקרי תנאי ומעשה בדבר א' מטעם שכתבתי דע"מ הוי כמעכשיו ואין תנאי זה סותר המעשה ומ"מ צריך לפרש מה שפסק כאן בקידושין דיש לחוש לחומרא אם התנאי ומעשה הוי בדבר אחד היינו בקידושי שטר אבל בקידושי כסף כבר פסק לעיל דאפילו ע"מ לא מהני מטעם דדומה לחליפין וגם צריך לדקדק בדגש אם אמר הרי זה נימך והנייר שלי אינו גט כלל א"כ ה"ה אם אמר בגט וקידושי שטר אם תחזיר לי הנייר תהיה מקודשת או מגורשת דלאו מידי יחיב לה ולמה פסק כאן דלחומר מקרי תנאי וכי עדיף ל' תנאי מאלו אמר סתם בלא שום תנאי בתורה דלא מהני כלל. ועיין בב"ש שם ז הביא הנה תוס' בקדושין דף ו' ובפ' מ"ש דף ע"ה ובר"ן שם ובס"פ י"ג כתבו דלא הוי תנאי ומעשה בד"א אלא כשהתנאי סותר למעשה כגון שהתנה בגט אם תחזיר לי הנייר א"כ אימת חל הגט כשתחזיר הנייר אז לא הוי גט אבל בהרא"ש ס"פ י"ג מוכח דלא ס"ל כן לפ"י מ"ש הטור בס"י זה בתנאי קדושין כשמקדש אותה עם הדינר ומתנה ע"מ שהדינר שלי הוא הדרישה וח"מ כתבו דהטור ס"ל דוקא כשהתנאי סותר למעשה הוי תנאי ומעשה בד"א והתנאי שמתנה אם הדינר שלי ה"ק את מקודשת לי כשתחזיר לי הדינר והיינו אם הדינר שלי א"כ סותר למעשה אבל אם אמר ע"מ שתחזיר לא הוי תנאי ומעשה בד"א כי אין סותר למעשה דק"ל האומר ע"מ כאומר מעכשיו מיהו לא הוי קידושין משום דהוי מתנה ע"מ להחזיר אלא כשמקדש בשטר אז מהני כשהתנאי שתחזיר לו הנייר ועי"ש שהקשה על מש"כ הח"מ וכתב וכלל הוא אם מקדש בשטר ואמר ע"מ שתחזיר לי הנייר אז התנאי אין סותר למעשה כמ"ש בתוס' אז היא מקודשת ותתקיים התנאי, ולשיטות הרא"ש א"צ לקיים התנאי כי הוא ס"ל כיון שהכל בד"א א"צ לקיים התנאי, ואם אמר תחזיר לי הנייר אז התנאי סותר למעשה והוי התנאי ומעשה בד"א ותנאי בטל לשיטתו הני פוסקים אז היא מקודשת בוודאי אבל לשיטות שאר פוסקים והרמב"ם התנאי קיים כי לא ס"ל תנאי ומעשה בד"א, ואם מקדש אותה בכסף ואמר ע"מ שתחזיר הכסף אז אין התנאי סותר למעשה ולא הוי תנאי ומעשה בד"א לשטת תוס' אז צריכה לקיים התנאי והוי מתנה על מנת להחזיר וקידושין בטילים ולהרא"ש הוי התנאי והמעשה בד"א וא"צ לקיים התנאי והקדושין קיימים, ואם אמר ה"א מקודשת אם תחזיר לי הכסף קדושין אז לתוס' והרא"ש התנאי ומעשה הכל בד"א ותנאי בטל וקידושין קיימים, ולהרמב"ם התנאי קיים והוי מתנה ע"מ להחזיר והקדושין בטילים ויש לחוש לחומרא בכל הני פלוגתא

הלכות הדרה היומי

מסכת קידושין

אם כתוב בשטר וקנינא מיניה כחומר כל תנאים וקנינים העשויים כתקון חז"ל, אף על פי שלא נעשו כמשפטי התנאים, התנאי קיים⁵⁹.

בכל תנאי שיש בו מעכשיו או על מנת, יש אומרים⁶⁰ שא"צ לכל משפטי התנאים, ויש חולקים⁶¹.

יש אומרים⁶² שא"צ למשפטי התנאים אלא כשאמר בלשון אם יהיה, אבל אם אמר לכשיהיה אין צריך, וכן בדבר שמשיר בגוף המקח⁶³.

⁵⁹ שו"ע ונו"כ חו"מ רמא יב, והוא מדברי הרא"ש בשובה (כלל פא סימן א), ומשמע שאע"פ שאנו רואים בשטר שאין שם תנאי כפול ולא שאר משפטי התנאים, אפ"ה התנאי קיים, והרמ"א באהע"ז סימן לח סעיף ג כתב בשם הנהמ"י שאמר סתם שמתנה כתנאי ב"ג וב"ר הוי תנאי גמור, ועי' ח"מ וב"ש שם, ולא מצאתי הסבר לכך, דבשלמא גבי אסמכתא בב"ד חשוב וכיוצא בזה שהתסרון הוא משום דלא גמר ומקני, מועיל הכתיבה כהודאת בע"ד ואמרינן דגמר ומקני, אבל במשפטי התנאים דילפינן מתנאי ב"ג וב"ר שכך צריך להיות דיני תנאי, והרי אנו רואים שאין כאן דיני תנאי, ומה מועיל הודאתו, ולפי דברי הראב"ד דגם משפטי התנאים הוי כענין סמיכות דעת ניהא. פתחי חושן חלק ח פרק כ הערה יא. ועיין בח"מ באהע"ז שם שלשון זה (שאומר שמתנה כתנאי ב"ג וב"ר) אינו מועיל אלא לענין תנאי כפול, אבל לענין תנאי קודם למעשה אינו מועיל, דהא חזינן שלא התנה כתנאי ב"ג וב"ר, וכתב בד"ג כלל קיג סימן ז שאם אומר שמתנה כתנאי ב"ג וב"ר, או כתיקון חז"ל, מהני כאילו פירש משפטי התנאים, ועיין בשו"ת חקרי לב אהע"ז סימן ל שהאריך בביאור שיטות הראשונים בהלכה זו, ואם לשון זה מועיל לכל משפטי התנאים, עיין שם.

⁶⁰ שו"ע אהע"ז סימן לח סעיף ג, והוא מדברי הרמב"ם בפ"ו מה' אישות שכתב שא"צ לכפול תנאי ולא להקדים התנאי על המעשה, אבל צריך להתנות בדבר שאפשר לקיימו, ועי' בנו"כ שם שתנאי שאי אפשר לקיימו לאו מתנאי דב"ג וב"ר נפקי אלא סברא היא, וכתב בב"ש שם דה"ה תנאי ומעשה בדבר אחד אינו מעכב, אבל הן קודם ללא גם במעכשיו מעכב, ועי' באבן האזל שם.

⁶¹ שו"ע אהע"ז שם, והוא מדברי הטור בשם התוס' והרא"ש, ועי' שו"ת הרא"ש כלל פא סימן א, ועי' באבני מילואים שם.

⁶² נה"מ סימן רז סק"א, כגון שאמר לכשיהיה לי דמים אחזיר לך, אין זה תנאי אלא כמו לזמן, כמו במגרש לאחר ל' דלא בעינן משפטי התנאים.

⁶³ נה"מ שם ובסימן ריב סק"ד, כגון שאמר על מנת שדיומא העליונה שלי, או שמשיר לו המתנות, שאין זה תנאי אלא שיוור, וכן בע"מ שאין בו אונאה וכיוצא בזה, וכ"כ במשפ"ש בשם שו"ת רח"כ במי שנתן עזבונו לאשתו והיא חייבת להספיק לעשרה לומדים למשך שנה לעלוי נשמתו, שאין זה תנאי אלא שיוור ומוציאין ממנה כדי הספקה ללומדים כפי שצוה הבעל.